

DOI: <https://doi.org/10.56349/emblecat.222>

2023. Any Domènech i Montaner

Dra. Mireia Freixa, catedràtica emèrita de Història de l'Art de la Universitat de Barcelona. Membre de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi
<https://orcid.org/0000-0001-9080-4819>

L'any 2023 ha estat declarat per la Generalitat de Catalunya com Any Domènech i Montaner per a commemorar els 100 anys de la seva mort. Lluís Domènech i Montaner (1849-1923) és conegut, sobretot, com a arquitecte, però la seva empremta és visible en molts altres camps de la vida política i cultural en l'ampli període que comprèn des de la Renaixença al modernisme i el noucentisme.

En aquesta mateixa línia, el primer objectiu de l'Any Domènech i Montaner és oferir una visió completa del personatge. Cal tenir en compte que, paral·lelament a la seva tasca professional com a arquitecte i urbanista, va tenir una trajectòria important com a polític catalanista; com a agent cultural amb una actitud molt activa en institucions de l'alçada de l'Ateneu Barcelonès; com a figura rellevant en els Jocs Florals, i va destacar pels seus estudis sobre història, arqueologia, història de l'art i heràldica. Tot i això, la seva tasca com a arquitecte és la més coneguda, tant entre els especialistes com entre el públic general, i dona prova de la seva rellevància: juntament amb Antoni Gaudí, és l'únic arquitecte del modernisme català amb dues obres declarades patrimoni mundial per la UNESCO, el Palau de la Música Catalana i l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

La Taula Domènech i Montaner

Per a donar difusió a la figura de Domènech es va crear, l'any 2017, una unitat de treball, la Taula Domènech i Montaner que ha coordinat les tasques relacionades amb el centenari. La Taula està composta pels tres principals ajuntaments que preserven obra de Domènech i Montaner: Barcelona -mitjançant l'Institut Municipal del Paisatge Urbà i la Qualitat de Vida de l'Ajuntament de Barcelona-, Reus -a través de l'Agència Reus Promoció de l'Ajuntament de Reus- i Canet de Mar. Hi participen també dues institucions, la Fundació Privada Domènech i Montaner (<https://www.fldm.cat/>) i el Centre d'Estudis Lluís Domènech i Montaner de Canet de Mar (<http://www.cedim.cat/>).

Des de l'any 1917, la taula ha organitzat tres simposis -el primer se celebrà el 2017 a Reus, el segon el 2019 a Canet de Mar i el tercer el 2021 a Barcelona. En aquestes jornades es van reunir especialistes que tractaren diversos aspectes de la seva vida i obra i els resultats han estat publicats dins la col·lecció *Domenechiana*, promoguda pel Centre d'Estudis Lluís Domènech i Montaner. Acabada la celebració de l'Any Domènech i Montaner, es continuaran les trobades de recerca.

Lluís Domènech i Montaner, un personatge oblidat com a arquitecte, com a polític i també com a promotor de la cultura

Domènech va passar els darrers anys de la seva vida a Canet, allunyat de la vida pública. Patia una greu malaltia, havia deixat el despatx en mans del seu fill, Pere Domènech Roura (1881-1962), i estava dedicat als seus estudis sobre heràldica. Va morir a Barcelona i el seu traspàs va ser vist per la premsa com el d'una gran personalitat que ja es mantenia al marge de la vida pública. D'altra banda, el fet que morís en els primers mesos de la dictadura de Primo de Rivera va comportar que la seva tasca política i cultural fos silenciada i aquesta maledicció va continuar present en el curt període republicà i al llarg dels anys del franquisme.

En un altre ordre de coses, hem de fer referència al descrèdit que van patir el modernisme i l'Art Nouveau en els anys del noucentisme i entre els moviments d'avantguarda. L'obra de Domènech, amb la seva abundant ornamentació, va ser profundament incompresa. Lluís Domènech Girbau, a la biografia que li dedica l'any 2018, parla d'un «cop d'estat cultural» de la generació de la Mancomunitat contra els arquitectes modernistes. Aquesta postura va apuntar directament a Domènech, doncs Gaudí en va restar al marge per la seva singularitat o altres arquitectes com Josep Puig i Cadafalch havien continuat molts anys treballant dintre d'altres coordenades. Aquesta ombra el va seguir fins la dècada dels anys seixanta quan Oriol Bohigas el va recuperar en un article a *Cuadernos de Arquitectura* que comentarem més avall.

En el temps del modernisme, en canvi, la personalitat de Domènech i Montaner va gaudir d'una gran popularitat. El 30 de desembre de 1902, Puig i Cadafalch -en aquell moment un deixeble fidel, malgrat les fortes desavinences que van tenir més tard- li va dedicar un complet article a la revista *Hispania*, intítulat «Don Luís Domènech i Montaner». Puig justificava la seva modernitat en contraposició a la de l'obra dels dos grans arquitectes que el van precedir, Elies Rogent i Joan Martorell i Montells. Al primer, el considerava com un seguidor de Viollet-le-Duc i definia el segon com un tardoromàntic excessivament fidel a un medievalisme no massa allunyat de l'esperit victorià britànic. L'obra de Domènech es presentava com una alternativa, tot fusionant els conceptes d'estructura, forma,

funció i ornament, definint un nou eclecticisme basat en la reinterpretació de models estilístics precedents amb total llibertat. Citem aquest testimoni perquè fa una valoració de l'arquitectura domenequiana molt semblant a la que es fa a l'actualitat.

A la seva mort, però, la seva figura va ser molt mediatitzada per les circumstàncies polítiques i pels gustos estilístics del moment. Hem pogut documentar dos escrits de l'any 1924 que fan una valoració de la seva producció arquitectònica. El primer va ser escrit pel seu gendre, Francesc Guàrdia i Vial (1880-1940), a l'*Anuario* de l'Asociación de Arquitectos de Cataluña i l'altre, per un arquitecte català arrelat a Madrid, Benet Guitart Trulls (1866-1947) a la revista *Arquitectura* de Madrid. Tots dos intentaren justificar els valors positius de la seva arquitectura defensant el rigor tècnic, la qualitat dels materials emprats, al mateix temps que s'esforçaven per matisar l'ús de l'ornamentació. Un tercer treball, la necrològica de Rossend Serra i Pagès (1863-1929), publicat al *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* de la que Domènech n'era membre numerari, fa referència només a la seva personalitat social. A partir d'aquest moment la seva activitat política i social serà oblidada i l'arquitectura molt discutida.

Un canvi de rumb en la fortuna crítica del nostre arquitecte el va marcar el número monogràfic que li va dedicar la revista *Cuadernos de Arquitectura*, l'any 1963. Oriol Bohigas -a qui suposem el factòtum de la publicació- hi va incloure l'escrit «Vida y obra de un arquitecto modernista» que ha estat fonamental. Aquest autor va oferir una nova interpretació en un intent d'allunyar-lo de la visió d'arquitecte modernista/Art Noveau dominat per un ús abusiu de l'ornamentació. Bohigas destaca els coneixements que tenia Domènech de les modernes tècniques constructives i la seva habilitat per emprar-les conjuntament amb els sistemes tradicionals. D'aquest treball en va sortir un resum a *Architectural Revue* l'any 1967, que va ser fonamental pel coneixement de l'obra de Domènech més enllà de l'àmbit local.

A partir d'aquest moment la seva personalitat va ser recollida ja amb regularitat en els grans textos sobre arquitectura modernista, però no va tenir un treball monogràfic destacat fins deu anys més tard, amb l'edició d'una de les nades de Lluís Carulla i Canals i Maria Font i Bernaus, tot commemorant el 50è aniversari de la seva mort. Aquest text, que afortunadament es pot consultar online, oferia una visió amplia del personatge, integrant estudis sobre el polític, l'heraldista i l'historiador de l'art. Ara bé, caldria esperar un temps encara, fins l'any 1989, perquè Lluís Domènech i Girbau i Lourdes Figueras i Burull presentessin el que seria una nova fita important, una exposició a les sales de Caixa Barcelona, Lluís Domènech i Montaner i el director d'orquestra, que va generar un catàleg, encara imprescindible. Aquest treball té, a més, un valor afegit, en ser el primer cop que es van emprar els documents privats de Domènech i Montaner i Domènech Roura, conservats a l'arxiu familiar.

L’any 2000, coincidint amb la primera commemoració d’un any Domènech i Montaner, s’obrí una nova etapa. Lluís Domènech Girbau, besnet de l’arquitecte, va cedir l’arxiu familiar a l’Arxiu del Col·legi d’Arquitectes, de manera que es va posar a l’abast de tots els investigadors (<https://www.arquitectes.cat/ca/fons-domenech-003>). La commemoració va generar també algunes publicacions, entre les que ressenyem *Domènech i Montaner. Any 2000. Year 2000*, obra col·lectiva que resseguia els seus principals edificis.

A l’actualitat, s’han normalitzat els estudis sobre el personatge. S’han realitzat algunes tesis doctorals i ja es compta amb algunes aportacions molt significatives entre les que en destacarem dues. En primer lloc, el llibre-catàleg d’Enric Granell i Antoni Ramon, *Lluís Domènech i Montaner: Viatges per l’arquitectura romànica*, resultat de l’exposició Domènech i Montaner i la descoberta del romànic, que va tenir lloc al MNAC l’any 2006. I anys més tard, la biografia elaborada per Lluís Domènech Girbau, i editada el 2018, *Domènech i Montaner. Un home universal*, que fa una síntesi de les recerques d’aquest investigador, tot afegint a més les vivències directes del personatge, recollides a través del seu pare Lluís Domènech i Torres i del seu avi, Pere Domènech Roura. Menció a part mereixen totes les publicacions del Centre d’Estudis Lluís Domènech i Montaner CEDIM, que té en actiu una línia de publicacions i edita la revista *Domenechiana*, amb aportacions destacades, com l’edició de la correspondència de Domènech i Montaner sobre la seva actuació en política, en diverses publicacions de Carles Sàiz i Xiquet (2017 i 2019). Per la seva banda, la Fundació Lluís Domènech i Montaner (FLDM), amb l’edició d’una acurada pàgina web (<http://www.fldm.cat/introduccio/>) que inclou molta informació posada al dia.

Les activitats de l’Any Domènech i Montaner

Les activitats promogudes durant l’Any Domènech i Montaner poden ser seguides a la pàgina web, gestionada pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya:

<https://cultura.gencat.cat/ca/temes/comemoracions/2023/anydomenechimontaner/inici/>

Els tres eixos sobre els que s’estructura l’any són “Domènech arquitecte”, “Domènech polièdric” i “Domènech, Europa i més”. En el primer cas, es valora els conjunts que han estat declarats patrimoni mundial; la promoció que l’arquitecte va fer de les arts aplicades; els projectes urbans; les relacions entre música i arquitectura -atenent a les seves aficions a la música i la seva condició d’arquitecte del Palau de la Música Catalana-, i entre arquitectura i salut, com a responsable de la construcció de dos hospitals molt moderns en el seu temps: l’Institut Pere Mata de Reus i l’Hospital de Sant Pau i la Santa

Creu de Barcelona. El “Domènec polièdric” vol promoure el seu paper com a professor i director de l’Escola d’Arquitectura; la seva empremta dins del catalanisme polític i la seva implicació dins de grans intervencions culturals, com els Jocs Florals i la implicació a l’Ateneu Barcelonès, i els estudis sobre arqueologia, història de l’art i heràldica. Finalment, l’eix “Domènec, Europa i més”, vol analitzar les relacions amb Europa, a través del viatges que va realitzar, estudiant els referents internacionals que hi ha sota la seva arquitectura, i profunditzar en els paral·lelismes amb els seus contemporanis i en la empremta deixada en els seus deixebles.

Una de les característiques de les activitats serà l’extensió en el territori a tot Catalunya, Barcelona, Canet de Mar i Reus però també a Comillas i Palma de Mallorca. En primer lloc, a Barcelona, on va deixar la part més important de la seva producció i on va tenir més projecció pública. A Canet, lloc de procedència de la seva esposa, Maria Roura, on va deixar obres com la intervenció en el Castell de Sant Florentina, i va passar llargues temporades al Mas Rocosa i a la casa adjacent que es va fer construir. A Reus, aleshores la segona ciutat de Catalunya, hi va treballar molt gràcies a la seva amistat amb Pau Font de Rubinat, va projectar l’Institut Pere Mata i la Casa Navàs Blasco -un dels interiors en millor estat de conservació de tot el modernisme català. I finalment, no es pot deixar de banda, la construcció a Palma de Mallorca del Gran Hotel i la seva col·laboració en el Seminario Pontificio de Comillas que preserva alguns dels conjunts d’arts aplicades més significatius del modernisme.

Les activitats que promou l’any son molt amplies i van des de la celebració d’actes científics com congressos, trobades internacionals, conferències o exposicions sense deixar de banda les publicacions, fins a la promoció de concert, activitats pedagògiques o rutes turístiques amb l’objectiu que la petjada de Domènec i Montaner arribi a tota la ciutadania.

Convidem, doncs, a participar i gaudir de les activitats programades dins l’Any Domènec i Montaner!

<https://www.arquitectes.cat/ca/fons-domenech-003>

Maig, 2023

Bibliografia citada

Bohigas, O. (1963), «Vida y obra de un arquitecto modernista», *Cuadernos de Arquitectura*, (2on i 3er trimestre 1963), núm. 52-53.

Bohigas, O. (1967), *Architectural Revue* (desembre de 1967), vol. CXLII, núm. 849, p. 428-436.

Domènech Girbau, L. (2018), *Domènech i Montaner. Un home universal*, Barcelona, La Magrana.

Domènech i Montaner Any 2000. Year 2000 (2002), Barcelona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.

Guitart Trulls, B. (1924), «Luís Domènech y Montaner», *Arquitectura*, (enero de 1924), núm. 57, p. 4-10.

Guàrdia i Vial, F. (1924), *Anuario para 1924*, Barcelona, Asociación de Arquitectos de Cataluña, p. 116.

Lluís Domènech i Montaner. En el 50è aniversari de la seva mort (1973), Barcelona, Lluís Carulla i Canals.

Lluís Domènech i Montaner i el director d'orquestra (1989-1990), Barcelona, Fundació Caixa Barcelona, a càrrec de Lluís Domènech i Girbau i Lourdes Figueras i Burull.

Granell, E. i Ramon, A. (2006), *Lluís Domènech i Montaner: Viatges per l'arquitectura romànica*, Barcelona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.

Puig i Cadafalch, J. (1902), «Don Luís Domènech i Montaner», *Hispania* (30-XII-1902), núm. 93.

Serra i Pagès, R. (1926), «Lluís Domènech i Montaner», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, Barcelona, Acadèmia de Bones Lletres.